MONUMENTUL PUBLIC, ÎNTRE ARTĂ ȘI MAGIE

Autor: Pavel Șușară | 20 decembrie 2021



După cum bine se ştie, încă de pe vremea romanilor, schimbarea împăraţilor – prin extensie, a regimurilor – aducea după sine schimbarea capetelor vechilor busturi sau, la rigoare, înlocuirea în întregime a unei statui cu alta. Existenţa simbolică, în efigie, cea care prelungeşte o prezenţă determinată, şi cu atît mai mult una exemplară, dincolo de limitele sale omeneşti, declanşează stări şi comportamente care se înscriu într-un registru foarte larg, de la reculegerea smerită şi pioasă şi pînă la revolta morală şi la furia distructivă. Mari momente din istoria omenirii, de la năvălirile barbare şi pînă la revoluţiile mai mult sau mai puţin sistematizate, au fost, simultan, şi mari bătălii duse împotriva insemnelor, a statuilor şi a simbolurilor consacrate. Pentru că oricît ar fi evoluat umanitatea, pe parcursul a cîtorva mii sau chiar zeci de mii de ani, din punctul de vedere al civilizaţiei, al cunoştinţelor ştiinţifice şi al posibilităţilor tehnice, din punctul de vedere al faptelor de conştiinţă şi al reperelor morale, ea a rămas captiva aceluiaşi set de reprezentări magice şi de aspiraţii simbolice. Faţă de trogloditul paleolotic, cel care aducea bizonul sau cerbul în interiorul peşterii prin conturarea imaginii sale, apoi îl săgeta acolo în efigie şi socotea vînătoarea din pădure doar o simplă formalitate în consecinţa actului definitiv al identificării şi al uciderii magice, omul contemporan nu se deosebeşte aproape deloc sau, în cel mai bun caz, se deosebeşte doar prin iconografie şi prin recuzită. Locul peşterii l-au luat acum spaţiul public, panoul publicitar, semnul grafic, mediile şi, de ce nu, însăşi capacitatea noastră fabulatorie.

Venirea comuniştilor la putere a însemnat, înainte de naţionalizare, înainte de exproprieri, înainte chiar de inaugurerea marilor şantiere şi lagăre de muncă, în care au fost exterminaţi sute de mii de oameni, vinovaţi doar pentru că s-au remarcat în profesie sau că şi-au asumat anumite responsabilităţi publice – a însemnat, aşadar, un război crunt împotriva imaginilor, a insemnelor, a reprezentărilor de tot felul. Cu alte cuvinte, un război împotriva statuilor. O întreagă lume de imagini şi de forme a fost dizlocată, compromisă şi, finalmente, aneantizată, pentru a fi înlocuită cu alta, purtătoare a aceloraşi mesaje cvasitranscendente, dar stocată în alte repere iconografice. Astfel, unde altădată se ridicau statuile lui Ferdinand, Brătianu, Pache Protopopescu etc. etc.,

au început să prindă viaţă magico-simbolică monumentele impenetrabile şi ostentative ale lui Marx, Engels, Lenin, Stalin, Groza etc. – apostoli, cu toţii, ai unei noi mitologii cu aspiraţii mîntuitoare. Iar cînd comunismul însuşi a obosit de moarte, cînd mesianismul său măsurat în cincinale a fost lovit de amnezie şi şi-a pierdut, una cîte una, toate profeţiile fondatoare, amplele mişcări politico-sociale din ţările de est au redescoperit voluptatea conflictelor magice. Steagurile au fost decupate în zona insemnelor, lozincile au fost martelate, asemenea sfinţilor din lăcaşurile creştine de către hoardele venite din stepele Asiei, iar statuile imperturbabile, care-i preamăreau pe patriarhii paradisului imanent, au căzut şi ele sub furia mulţimilor dezlănţuite. Aşa s-a dus statuia lui Petru Groza de lîngă Facultatea de Medicină, aşa s-au dus nenumăratele busturi bărboase ale clasicilor fericirii pe pămînt, coclite prin parcuri şi prin grădini publice, aşa s-a dus şi statuia lui Lenin din faţa Casei Scânteii şi tot aşa era s-o păţească şi bietul Dobrogeanu Gherea, asimilat şi el, prin lectură înfierbîntată, grupului de întemeietori.

Moartea (sau numai criogenizarea) simbolurilor comuniste a reactivat memoria de grup şi disponibilitatea spaţiului public, ceea ce a făcut ca, imediat după 1990, fie să se reinstaleze vechile monumente, cazul statuii lui Brătianu de Mestrovici, fie să se comande altele noi. Şi, în acest moment, a început dezastrul! Criza enormă prin care a trecut România în cele cinci decenii de comunism, disoluţia reperelor şi dezordinea spirituală cronicizată, alături de încă multe alte disfuncţii care nu intră acum în discuţie, şi-au dezvăluit cu adevărat anvergura o dată cu declanşarea acestei furii a reconstrucţiei simbolice. Posedaţi mai mult decît ne-am fi aşteptat de duhul Cîntării României, educaţi eficient să înţelegem lumea ca pe o enormă construcţie butaforică şi nu ca pe un set de valori durabile, îndoctrinaţi de o propagandă infailibilă să ne citim epopeic propria existenţă şi să delegăm trecutului mitic prerogativele de reprezentare a prezentului, ne-am trezit dintr-odată, în plină libertate, mai aproape ca oricînd de acel scenariu de tip magic după care adevărata realitate și existenţa noastră desăvîrşită sînt probleme care privesc lumea eroico-ficţională, aceea a imaginilor atemporale, şi nicidecum pe aceea a gesturilor simple şi a nenumăratelor evenimente pe care ni le oferă istoria mică. Prinşi în această avalanşă a narcisismului magic şi a mîntuirii în efigie, aproape că nu a existat componentă a societăţii româneşti care să nu se vrea reprezentată şi să nu se viseze gravată în paradisul de bronz, de piatră, de oţel şi, la rigoare, chiar de ciment. Organizaţii, comitete, fundaţii, asociaţii, parohii, prieteni, neamuri etc. – dar, nota bene, majoritatea provenind din structuri militare – au pornit galopul apocaliptic al ridicării de monumente. Ce a ieşit din această cavalcadă e foarte uşor de văzut şi astăzi. Nu există colţişor în biata noastră ţărişoară în care să nu se iţească vreun bust de erou civilizator cu bătaie judeţeană, dacă nu cumva chiar comunală, vreun cavaler, vreo cruce – impozantă ca dimensiuni şi catastrofală ca proporţii –, vreun cărturar în exerciţiul funcţiunii, vreun insurgent romantic sau vreun mare voievod călare sau pedestru. Dacă e să arondăm geografia naţională în funcţie de presiunile istoriei, atunci putem spune horărît că Transilvania este fieful simbolic al Iancului, avînd drept cap de serie acea capodoperă a deriziunii din Clujul lui Funar – anomalie care, în noile condiţii, ar trebui

pur şi simplu eliminată –, Muntenia este posesiunea lui Mihai Viteazul, întodeauna călare, iar Moldova..., ei, aici lucrurile se complică oarecum pentru că producţia simbolică a fost ceva mai slabă, Moldova rămîne, aşadar, feuda trio-ului tradiţional Hrebenciuc–Cozmâncă–Iacubov, cu derivatele de rigoare, de la Nichita la Oprișan și retur.

Antonescu a prins mai mult în sud, Slobozia şi Călăraşi, cu ceva extensii şi prin mediile parohialo-militare din Bucureşti şi cele naţionaliste din Ardeal, mai exact din Tîrgu-Mureş, iar crucile de toate felurile şi soboarele de preoţi ortodocşi s-au răspîndit cam peste tot, ultimele căpătînd o slăbiciune patetică pentru chipurile cioplite, drept care şi-au tot scuturat busuiocul pe unde au fost convocate, fără crîcnire, fără prejudecăţi şi, mai ales, fără pic de ruşine. Doar Timişoara şi Bucureştii au scăpat cu daune limitate de această epidemie a pseudomonumentului, aici realizîndu-se şi cîteva dintre cele mai reprezentative lucrări de for public din ultimii cincizeci de ani.

Rezumînd, arta noastră monumentală de după 1990 este marcată profund de ficţionalizarea istoriei din perioada comunistă, de narcisism romantic şi mitologizant şi, mai ales, de cultul eroilor, de tropismul exemplarităţii pe care ţările civilizate ale Europei l-au consumat cam pînă prin secolul XIX.

Aşadar, în loc să ne manifestăm astăzi în spiritul timpului în care trăim şi să ne exprimăm simbolic solidar cu dinamica acestuia, aspiraţia noastră este retroactivă şi arogantă, ea încercînd mai degrabă să recupereze ceea ce nu s-a făcut la vreme şi să se refugieze la adăpostul poncifelor, decît să construiască fără angoase şi fără prejudecăţi. Cele cîteva lucrări de for public care s-au ridicat pînă acum şi care sînt, simultan, forme ale timpului şi creaţii de mare anvergură, pot fi numărate pe degete: Discul lui Paul Neagu din Piaţa Televiziunii, Iuliu Maniu al lui Mircea Spătaru, Monumentul infanteriei și Caragialina ale lui Ion Bolborea, toate din Bucureşti, şi Memorialul de la Timişoara care include lucrări de Paul Neagu, Ingo Glass, Gheorghe Iliescu – Călineşti, Marian Zidaru, dar și mobilierul urban mai complex din cadrul proiectelor lui Marius Leonte etc. şi, mai ales, compoziţia Sf. Gheorghe a Silviei Radu, o adevărată capodoperă. Un alt ansamblu remarcabil, unic pînă acum în spaţiul artei noastre contemporane, este cel început, dar, din păcate, neterminat, ,,De-semne spre cer pentru ploaie și curcubeu” de Alexandru Chira, pe dealurile comunei Tăuşeni din județul Cluj. În rest, rămîne cum am stabilit: aluviunile memoriei și tentația de a escamota realitatea prin derapajele imaginarului.

Imagine: Statuia lui Ion I. C. Brătianu din Parcul Ion I. C. Brătianu, București; Sursa: Wikimedia Commons